

ПОЛЕМІКОЗ II**Довжинець Інна Георгіївна**

докторка мистецтвознавства, професорка кафедри
загального та спеціалізованого фортепіано
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського (Харків, Україна)

e-mail: inna.dov@gmail.com

ORCID 0000-0002-9663-2576

**МУЗИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ПЕРІОД ВОЄННОГО
СТАНУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

Ключові слова: музичне середовище, кризовий стан, концертна діяльність, музична освіта, творча особистість.

Історичний розвиток людства відбувається за “правилом спіралі”: усі події вже колись відбувалися, змінювалися суспільні устрої, політичні й соціальні системи, і все це повторювалося на новому витку історії. Відповідно, змінювалося й музичне середовище, яке як історично детермінований феномен відбиало процеси, що відбувались у певний історичний період або добу. Як зазначає політолог Б. Дрогомирецький, “рух спіраллю людство проходить знизу вгору, тобто еволюційним шляхом, розвиваючись, удосконалюючись” [1]. Проте зламні історичні моменти розвитку цивілізації (війни, революції, кризи тощо), прискорюють соціальні трансформації і, відповідно, модифікації в музичному середовищі як соціокультурному складнику функціонування суспільства.

Події сучасного життя, пов’язані з російською агресією і воєнним станом, навели на думку порівняти процеси, що відбуваються в музичному середовищі сьогодення, з подіями сторічної давнини, а саме – початком ХХ століття – Першою світовою війною. Матеріалом дослідження стали публікації в сумській пресі 1914–1918 років.

На початку воєнних подій 1914-го концертне життя в повітовому місті майже завмерло. Усі музичні заходи, які зрідка відбувалися, мали не розважальний, а суто соціальний характер. Це були переважно благодійні акції на підтримку біженців, вдів та дітей загиблих солдат і офіцерів, поранених, які лікувалися в госпіталях міста. Зокрема, увесь збір від концерту, організованого жіночою спілкою “Захист вітчизни” (21. 10. 1917), передали на відкриття притулку для круглих сиріт бійців-захисників. У кінотеатрах перед сеансами у виконанні салонних оркестрів звучали національні гімни союзних держав. Публіка відвідувала такі заходи зовсім з іншою мотивацією, ніж перед війною. Її привертала можливість не отримати естетичне задоволення, а допомогти тим, хто бідує: “Ми переживаємо сезон благодійних вечорів, – писала газета “Сумской вестник”. – Мало не щодня ми читаємо оголошення, що в такому-то кінематографі має бути благодійний сеанс чи концерт. Громадяни, розкрийте гаманці і пожертуйте...” [2, с. 1]. Детальні звіти про такі благодійні акції публікувались у місцевій пресі. Проте поволі музичне життя в повітовому місті відроджувалося: активізувалася концертна і гастрольна діяльність, відновлювалася музична освіта.

Дещо подібне можемо спостерігати і в теперішній час. Безумовно, концертна діяльність у філармонічних залах, театральних та інших приміщеннях на більшості територій України на початку війни була перервана. З одного боку, це зумовлено небезпечністю знаходження в будівлях, з другого – недоречністю проведення акцій у містах, де відбуваються активні бойові дії. Водночас активізувався благодійницький рух музикантів. Відомі митці в Україні і за кордоном організують концерти на підтримку Збройних сил, біженців, дітей, допомогу тим, хто залишився на окупованій території або в районах бойових дій. Важливим чинником концертного руху стали вуличні акції: проведення фестивалів української музики за кордоном, інші музичні заходи на площах європейських міст. Це сприяло поширенню української культури у світі – “експорту української

культури” (її присутності в інформаційному культурному полі інших країн) [3]. За визначенням заступниці міністра культури Г. Григоренко, “культура випрацьовує спільне інформаційне поле, обмін думками, взаєморозуміння і взаємоприйняття”[3].

Музиканти взяли на себе також складну громадянську місію висвітлення руйнівної сили війни, проводячи зйомки концертів на рештках історичних будівель, пошкоджених об’єктах культурної спадщини. Ці відеокліпи облетіли весь світ, доносячи інформацію про Україну.

Пісня як засіб патріотизації також набула особливого значення, що було притаманно періоду Першої і Другої світових війн. Українські пісні у виконанні професійних музикантів і співаків-аматорів (від малечі до військових) заповнили інтернет та інші соціальні мережі, виступаючи символом спротиву, засобом підтримки духовної сили українців.

Перша світова війна спричинила “велике переселення народів”. Руйнуючи узвичаєне життя, вона спонукала тисячі людей до “вимушеної” еміграції: одні тікали з окупованих ворогом територій, інших примусово виселяли з прифронтових зон, “розчищаючи” деякі ділянки для військових дій, були й такі, хто переселявся з голодних міст у райони, більш забезпечені продовольчю. Першими були переселенці з Польщі, Латвії, Литви, Білорусі, Західної України. Це було “стихійне добровільне біженство, численні натовпи <...> людей рухалися на схід”, – писали газети [4]. Сьогодні ці процеси є особливо болісними. Рух біженців маємо у зворотному напрямку: тисячі українців заповнили міста Західної Європи, Америки та інших країн світу.

Така міграція населення сто років тому, незважаючи на її трагічні причини, для міста Суми мала позитивні наслідки. Саме з потягами біженців у повітове місто потрапили високоосвічені музиканти, які мали європейську освіту і працювали в провідних закладах Києва, Санкт-Петербурга, Москви, Таганрога тощо. Оновлення педагогічних кадрів у музичних школах, які на той час функціонували в місті, сприяло розвитку музичної освіти, активізації концертного життя.

У наш час можливості інтернету дають широкі перспективи навчання в онлайн-форматі, тому міграційні процеси не позначилися на цій сфері музичної діяльності кардинально. Водночас незначний відтік музичних кадрів за кордон, сприяє оновленню системи музичної освіти молодими фахівцями, що, безумовно, позитивно позначиться на її подальшому розвитку.

Кризовий стан, який спричиняє війна, з одного боку, є зломом звичного, упорядкованого життя, загостреним сприйняттям і переживанням всіх навколишніх подій, з другого – можливістю самореалізації, поштовхом у здійсненні нових задумів, виходом на інший рівень активізації і втілення креативних ідей. На противагу війни, яка руйнує і фізично знищує, мистецтво є тим, що відтворює і відроджує. Криза, яка поділяє життя на “до” і “після”, завжди є провісником чогось нового, що дає надію на зліт.

Парадокс мистецтва виявляється в тому, що проблемні умови соціального середовища, які певним чином перешкоджають творчій діяльності, часто стимулюють її і є сприятливими для творчості. В екстремальних умовах митець знаходить саме те, що довгий час шукав і до чого прагнув. Тому для українського музичного мистецтва сьогодні відкриваються багатогранні можливості й перспективи. Музичні колективи і виконавці знаходять новітні форми спілкування зі слухачем, реалізують оригінальні ідеї, успішно вирішують творчі завдання. Зокрема, фондом “Vere music fund”, який підтримує молодих українських виконавців і сприяє їх визнанню на міжнародній музичній сцені, започатковано формат “Open Stage Day”, який дає змогу талановитим музикантам різних вікових категорій (від учнів музичних шкіл до студентів, аспірантів і випускників музичних академій) брати участь у міжнародних концертних заходах, музичних проєктах, отримувати гранти для участі в майстер-класах провідних майстрів, міжнародних фестивалів і конкурсах.

Визнання українського музичного мистецтва спостерігається і на оперній сцені. Провісником цього стала прем’єра балету “Аладдін” Олександра Родіна, яка відбулася в Каунаському державному музичному театрі (29.10.22). У подальшому

цей твір має увійти в репертуар литовського колективу. Як зазначає Петро Качанов, директор київського муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва, для України це знакова подія, адже жодної постановки українських авторів в Європейському театрі досі немає [5].

Отже, кризовий стан, у якому зараз перебуває Україна, – це середовище можливостей і справа кожного, скористатися ними або ні.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Дрогомирецький. Б. Незасвоєні уроки історії. *Українська правда*, 2014. 3 листопада. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/3/7042706/>
2. О благотворительных вечерах. *Сумской вестник*. 1917. № 234, 1 ноября. С. 1.
3. Григоренко Г. Экспорт культуры как один з пріоритетних напрямків роботи МКІП в плані відновлення України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zBMU6p9g6Cce>.
4. Курцев А. Беженцы первой мировой войны (1914–1918 гг.). *Вопросы истории*. 1999. № 8. С. 99–113.
5. Качанов П. URL: <https://www.facebook.com/petro.kachanov>

Inna Dovzhynets

*Dr. in Art Studies, Professor at the Department
of General and Specialized Piano,*

I. P. Kotlyarevsky Kharkiv National University of Arts

e-mail: inna.dov@gmail.com

ORCID 0000-0002-9663-2576

MUSICAL ENVIRONMENT DURING MARTIAL LAW: HISTORICAL PARALLELS AND CHALLENGES OF TODAY

Key words: *musical environment, crisis, concert activity, musical education, creative personality*

Historical development of mankind takes place according to “the law of spiral”: all events had happened once, social and political

system changed and it repeated in a new round of the history. Musical environment, as a historically determined phenomenon which reflected processes happening in a certain historical period or phase, was changing accordingly. As a political scientist B. Drogomyretsky notes, “mankind moves upwards in spiral, that is through evolution, developing and improving”.(1) However, historical turning moments of the civilization development (wars, revolutions, crisis etc.) speed up social transformations and, accordingly, modifications in musical environment as a social cultural component of the society functioning.

Events of modern life connected with Russian aggression and martial law lead to the idea to compare processes which take place in today’s musical environment and one hundred year old events, in particular, the beginning of the XX century and World War I. Publications in Sumy press of the 1914–1918 are material of the study.

In the beginning of military events of the 1914 concert life in provincial town almost came to a standstill. All music events, which seldom took place, had not entertaining but a social character. They were mostly beneficial actions in support of refugees, fallen soldier’s widows and children, the wounded who were receiving treatment in hospitals of the town. In particular, all the funds raised at the concert which was organized by a women’s union “Defence of the native land” (21.10.1917) were used for opening an asylum for fighters-defenders’ children who had neither father nor mother. In the cinemas salon orchestras performed national anthems of the allied powers before the film show. The audience had quite different motivation to visit such events than before the war. They were attracted not by an opportunity to find aesthetic pleasure but to help those who lived in poverty: “We live in the time of beneficial evenings, – was written in the newspaper “The Sumy Vestnik”. – In ads we read almost every day about a beneficial film show or a concert in this or that cinema. Ladies and gentlemen, open your purses and make a donation...”.(2) Detailed information about such beneficial actions was often reported in press. Music life during World War I slowly revived: concerts and guest tour activity livened up, musical education renewed.

We can observe something like that nowadays. Of course, concert activity in philharmonic halls, theatrical and other premises was interrupted on the most part of the Ukrainian territory in the beginning of the war. On the one hand, the reason is that it was dangerous to be in such types of buildings, on the other hand, it was inappropriate to carry out actions in the towns where active fighting takes place. At the same time beneficial movement of musicians activated. In Ukraine and abroad famous artists organized concerts to support the armed forces, refugees, children, to help those who stayed on the occupied territory or in combat areas. Street actions became an important factor of the concert movement: festivals of Ukrainian music abroad, events on the squares of European cities. It caused spreading of the Ukrainian culture in the world – “export of the Ukrainian culture” (presence of the Ukrainian culture in informational cultural field of other countries).(3) According to the Deputy Minister of Culture H. Hryhorenko: “culture works out common informational field, exchange of thoughts, mutual understanding and inter-acceptance”.(3)

Musicians also took difficult civilian mission of elucidation of destructive power of the war, making videos and taking photos on the remains of historical buildings, damaged objects of cultural heritage. These music videos spread all around the world, bringing information about Ukraine.

A song as a means of patriotization also acquired a special function; that was characteristic for the First and Second World War. Ukrainian songs performed by professional musicians and amateur singers (from little ones to the military) flooded the Internet and other social media, being the symbol of resistance, means of the Ukrainian’s spiritual power support.

The First World War caused “the great migration of peoples”. Destroying habitual life, it forced thousands of people to emigrate: some of them fled from the territories occupied by the enemy, others were forcibly evicted from front-line areas, “clearing” some sectors for military actions; there were also those who moved from hunger towns to regions which were more supplied with provisions. Mi-

grants from Poland, Latvia, Lithuania, Belarus, Western Ukraine were the first. It was “a spontaneous voluntary escape, crowds <...> of people moved to the east”.(4) Today we observe refugee’s movement in the opposite direction: thousands of Ukrainians flooded the cities of Western Europe, America and other countries of the world.

Such migration of the population which happened one hundred years ago, in spite of its tragic reasons, had positive consequences for Sumy. Highly educated musicians who had European education and worked in leading institutions of Kyiv, Saint Petersburg, Moscow, Taganrog etc. got into provincial towns exactly by trains with refugees. Renewal of the pedagogical staff in music schools which functioned in the town at that time favoured musical education development and activation of concert life.

Nowadays, the power of the Internet provides perspective to study online. That is why migration processes did not influence this sphere of music activity tremendously. At the same time, insignificant outflow of music personnel, who decided to stay abroad, causes renewal of music education system with young specialists, that undoubtedly will give positive results in further musical education development.

The crisis caused by war, on the one hand, is a change of a habitual usual life, sensitive perception and experiencing of all events that happen, on the other hand, in particular, for a creative personality, it is an opportunity for self-realization, impact for presenting new plans, reaching a different level of creative ideas activation. Unlike the war which destroys and annihilates physically, art is something that recreates and revives. Crisis, which divides life into “before” and “after”, is always a herald of something new that gives hope for rise.

The paradox of art is that problematic conditions of social environment which somehow hamper creative activity, often stimulate it and are favourable for creativity. An artist finds in extreme conditions the very things he has been searching and striving for for a long time. That is why, many-sided opportunities and perspectives are open for the Ukrainian musical art today. Music groups and performers find new forms of communication with listeners, implement original ideas, find decisions for creative tasks successfully.

In particular, the fund “Vere music fund”, which supports young Ukrainian performers and helps them to be accepted to the international music stage, started “Open Stage Day” format which gives talented musicians of different age (from pupils of music schools to students, postgraduates and graduates from music academies) an opportunity to participate in international concert events, musical projects, to get grants for participation in masterclasses carried out by leading masters, in international festivals and contests.

Ukrainian music art is also recognized in the opera field. Its precursor is the first night of “The Aladdin” ballet by Alexander Rodin which is planned in Kaunas State Musical Theatre (29.10.22). This work is to be added to the repertoire of the Lithuanian company in the future. As Petro Kachanov, the director of Kyiv Municipal Academic Opera and Ballet Theatre for Children and Youth claims, it is a landmark event for Ukraine, as there are still no productions of Ukrainian authors in European theatre.(5)

So, the crisis which Ukraine is experiencing now is an environment of opportunities, and it is a matter of everyone whether to use it or not.

REFERENCES:

1. Drohomiretskyi B. Nezasvoieni uroky istorii [Unlearned lessons of history]. *Ukrainska pravda*, 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/3/7042706/>
2. blagotvoritel'nyh vecherah [About charity evenings]. *Sumskoj vestnik*, 1917. № 234.
3. Hryhorenko H. Eksport kultury yak ody z priorityetnykh napriamkiv roboty MKIP v plani vidnovlennia Ukrainy [Export of culture as one of the priority directions of work of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine in the plan of restoration of Ukraine]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zBMU6p9g6Cce>.
4. Kurcev A. Bezhency pervoj mirovoj vojny (1914–1918) [World War I refugees]. *Voprosy istorii*, 1999. № 8. P. 99–113.
5. Kachanov P. URL: <https://www.facebook.com/petro.kachanov>.

Анфілова Світлана Геннадіївна

кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри історії української та зарубіжної музики
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського (Харків, Україна)
e-mail: 2020anfilova@gmail.com
ORCID 0000-0001-6910-8034

ЖИТТЯ ЯК ЖАГА ПОЛЬОТУ (перчитуючи мемуари Сержа Лифаря)

Ключові слова: музично-театральне мистецтво ХХ століття; балет; С. Лифар; “Ікар” А. Онегера, Й. Сіфера; співвідношення музики та хореографії.

Образ польоту як красива, вдала метафора щодо позначення прагнень творчих людей може розглядатися як певний мистецтвознавчий штамп. Однак щодо Сергія Михайловича Лифаря (1904–1986) – славнозвісного французького хореографа й танцівника українського походження – це не просто вдалий вислів, але й кредо його життя і творчості. Уродженець Києва (1904), свідок (а іноді й активний учасник) переломних історичних подій (1917–1923) – революції, падіння Імперії, громадянської війни – С. Лифар у 17-річному віці потрапив до київської “Школи руху” Броніслави Ніжинської, що визначило його подальший життєвий шлях. Сам автор характеризує цей період свого юнацтва як дні “великого потрясіння моєї батьківщини, коли вперше я відчув матерію моєї духовної будови, коли жага до життя та до невідомого опановувала мою істоту. <...> Тоді здавалося мені, що смерті можна запобігти, тоді вірив я, що я сильніший за смерть, і не знав ще, що не я грав з нею, а Вона зі мною, що вона намітила і мій строк, мою чергу, закриту від мене” [2, с. 9]. Щодо захоплення хореографією зазначимо, що, за його словами, крім основ балетної техніки, з якими він ознайомився у школі, все інше було досягнуто “самотужки, працюючи перед дзеркалом з безжальною наполегливістю, виконуючи